

Горан М. Максимовић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департмана за српску и компаративну књижевност

Научна грађа
УДК 821.163.41.09-6 Кочић П.
821.163.41.09-2 Кочић П.
Примљен 9. 12. 2013.

ТРИ НЕОБЈАВЉЕНА КОЧИЋЕВА ПИСМА УПУЋЕНА ИЗ БЕЧА ЉУБОМИРУ КОВАЧЕВИЋУ У БЕОГРАД 1903. И 1904. ГОДИНЕ

У огледу су описана и приређена за штампу три необјављена писма Петра Кочића (1877–1916), која је овај тада сасвим млади писац и студент славистике из Беча упутио у Београд крајем 1903. и почетком 1904. године академику Љубомиру Ковачевићу (1848–1918). У писмима је указано на околности под којима је написана и објављена приповијетка *Јазавца њед судом*, као и полемике које је изазвала због оштре Кочићеве критике колебљивих народних првака из покрета за вјерско-школску аутономију Срба у Босни Херцеговини у доба аустро-угарске управе.

Кључне ријечи: Петар Кочић, Љубомир Ковачевић, рукопис, преписка, *Јазавца њед судом*, народни прваци, вјерско-школска аутономија, Срби у Босни и Херцеговини.

У рукописној заоставштини академика Љубомира Ковачевића (1848–1918), сачувана су три до сада необјављена писма Петра Кочића (1877–1916), која је овај тада сасвим млади писац и студент славистике из Беча упутио у Београд крајем 1903. и почетком 1904. године академику Ковачевићу. У писмима се говори о настајању приповиједне верзије *Јазавца њед судом* и Кочићевим настојањима да ово дјело објави у Београду посредовањем Љубомира Ковачевића. Наведена писма се данас налазе у посједу господина Синише Влајковића, брижног чувара рукописне и друге заоставштине Љубомира Ковачевића и његове дјеце, а добили смо их драгоцјеним посредовањем колеге Јована Пејчића. Сва три писма су написана на истовјетној бијелој хартији димензија 13x20 цм. Прво писмо је датира-

¹ goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

но 28. септембра/9. октобра 1903. године. Друго писмо је датирано 19/30. новембра 1903. године, а уз њега је сачувана и поштанска коверта бијеле боје и димензија 14x20 цм са поштанским жигом града Беча (8/1 Wien 110) и датумом слања 2. 12. 1903. Треће писмо је датирано 2/13. јануара 1904.

У досадашњој објављеној Кочићевој преписци у више различитих издања сабраних дјела овога писца (издвајамо издање Тодора Крушевца из 1967; издање Бранка Милановића из 1987; те издање Ненада Новаковића из 2002. године), није уврштено ниједно Кочићево писмо упућено Љубомиру Ковачевићу, а објављена су свега два писма Љубомира Ковачевића упућена породици Кочић. Прво писмо адресовано је на Кочићеву супругу Милку, а послато је у Бању Луку 11. фебруара 1909. године. Друго писмо Ковачевић је упутио самом Петру Кочићу 22. јануара 1910. године. Ова три новопронађена писма свакако ће представљати лијепу допуну за будућа приређивања Кочићевих сабраних дјела и допуне издања пишчеве преписке. Овдје их уз ситније словне и правописне корекције објављујемо у неизмијењеном облику и према хронологији датирања.

Пошто је суштина сва три наведена Кочићева писма која су упућена Љубомиру Ковачевићу у томе да су утемељена на расправи о настанку и објављивању *Јазавца пред судом*, као и проблемима који су настали због оштре Кочићеве критике усмјерене на богате српске трговце, предводнике покрета за вјерско-школску аутономију Срба у Босни и Херцеговини под аустро-угарском управом, који је био актуелан између 1896. и 1905. године (у преписци Кочић више пута апострофира име правника Милана Сршкића),² осврнућемо се укратко и на генезу овога дјела.

² Важно је овдје укратко напоменути да је Милан Сршкић (Београд, 1880–Београд, 1937) био тада студент у Бечу, а касније је постао познати правник и грађански политичар најприје у Сарајеву у доба Аустро-угарске управе, а затим у Београду након Првог свјетског рата. Правни факултет и докторат права завршио је у Бечу. Потом је као адвокат радио у Сарајеву, гдје се активно укључио у политички живот и борбу Срба за црквено-школску аутономију. Као новинар сарајевске *Српске ријечи* сарађивао је са бечким листом *Die Zeit* у којем је заступао интересе Срба у Босни и Херцеговини. Биран је за посланика у Босански сабор 1910. године. За вријеме Првог свјетског рата пребјегао је у Русију, одакле је дошао у Србију, ради организовања избјеглица из Аустроугарске монархије у једну политичку групу са циљем да пропагира југословенске идеје у иностранству. Постао је члан Југословенског одбора у Лондону, а од 1918. године члан Привременог народног представништва, те председник Покрајинске владе БиХ и посланик Уставотворне скупштине. Биран је за народног посланика на скупштинским изборима 1923, 1925, 1927. и 1931. године. Потом је 1923. године био постављен за министра шума и рудника у влади Николе Пашића, да би у више каснијих влада заузимао ресоре унутрашњих послова и правде. У два наврата је био и председник владе: од 13. јула 1932. године и од 5. новембра 1932. до 27. јануара 1934. Као политичар активно је помагао спровођење

Познато је да је *Јазавца њед судом* написан готово у једном даху још за вријеме Кочићевих студентских дана у Бечу 1903. године, најприје у форми приповијетке, а затим је објављен у другој књизи приповједака *С љанине и исјод љанине* (Загреб, 1904). Иза тога је 1905. године услиједила прерада дјела у драмску актовку, као и његово постављање исте године најприје на школску сцену литерарне дружине „Српско коло“, у извођењу Ђака Српске мушке гимназије и Учитељске школе у Скопљу, гдје је Кочић радио као професор српског језика и књижевности. Први пут је *Јазавца њед судом* изведен на професионалној сцени у Народном позоришту у Београду у режији и глумачкој интерпретацији Саве Тодоровића, 26. новембра 1905. године (Јовановић, 2005: 65), а затим је дјело постављано и на различите друге позоришне сцене тако да је до данас доживјело више од 40 премијера у професионалним театрима (Јовановић, 2005: 68). Напоредо с тим, дјело је штампано у бројним посебним издањима и преводима, како за Кочићева живота, тако и иза његове смрти. Преведено је на десетак страних језика, а између осталог четири издања су објављена у Чикагу, десетак издања је објављено у Македонији и слично (Максимовић, 2005: 93-94).

На основу запамћења Кочићевог друга Симе Ераковића, која је сазнао и записао Меша Селимовић, Кочић се једно вријеме сасвим ненада­но био изгубио у Бечу, а да никоме од својих студентских другова није оставио поруку гдје се налази. Послије силне потраге, Ераковић га је пронашао у сиротињском предграђу, запуштеног и у потпуном неред­у, али силно расположеног: „Био је ведар. Ухватио је Ераковића за руку и гледао га смешећи се. 'За ноћ сам написао, за једну ноћ!' А после дужег уздаха, рекао је: 'То је прича о Давиду Штрпцу што тужи проклетог јазавца у оном нашем несретном крају'“ (Селимовић, 1941, 13).

Према записима Владимира Ћоровића, који је и сам завршио студије словенске и германске филологије у Бечу 1908. године, Кочић је 17/28. новембра 1903. године читао *Јазавца њед судом* у Српском академском друштву „Зора“ у Бечу. При томе се била развила и бурна дискусија у вези са Кочићевим политичким инвективама против туђинске управе у Босни, као и против оних представника српског народа који су водили компромисну политику незамјерања са аустријским властима (Ћоровић, 1920: 131-138). Радило се о богатим српским трговцима и газдама који су се борили за црквено-школску аутономију, запостављајући аграрно

Шестојануарске диктатуре, а потом је као изразити монархиста, у својству члана главног одбора Радикалне странке, радио на слабљењу и цијепању те партије, да би касније постао један од најутицајнијих дисидената Радикалне странке, те један од оснивача режимске Југословенске националне странке (ЈНС). (Мирослав Стојиљковић, "Сршкић, Милан", *Енциклопедији Југославије*, том 8, Југославенски лексикографски завод, Загреб, 1971, стр. 118).

питање и кметски статус сиромашних сељака, док је „Кочић са групом својих истомишљеника, којих је у почетку било мало, тражио да се најпре укине трећина и десетина, кмет ослободи свих дажбина и невоља, па тек онда води борба за аутономију“ (Влатковић, 1979: 334).

У првом писму од 28. септембра/9. октобра 1903. године, Кочић се захваљује Ковачевићу на гостопримству које му је приредио док је боравио у Београду. Захваљује му се и на савјету да што прије напусти Београд, као и на заузимању да Кочићева стипендија коју је добијао од владе у Београду буде повећана. Из писма сазнајемо и да је оставио прву половину рукописа *Јазавца њред судом* код Ковачевића. Кочић пита Ковачевића хоће ли тај дио рукописа бити ускоро објављен и да ли може да му пошаље и завршетак приче.

Из другог писма од 19/30. новембра 1903. године, Кочић са великим одушевљењем извјештава Ковачевића о томе какав пријем је доживјело прво јавно читање *Јазавца њред судом* у Српском академском друштву „Зора“ у Бечу. Наводи му у писму оне дијелове рукописа у којима је исказана Давидова критика српских народних првака и моли Ковачевића да му врати натраг први дио рукописа.

Очигледно је из трећег Кочићевог писма од 2/13. јануара 1904. године да Љубомир Ковачевић није желио да се уплиће у Кочићеву полемику са српским народним првацима из Босне и Херцеговине. Зато вјероватно није ни одговорио на претходно Кочићево писмо у којем му је тражио натраг рукопис првог дијела *Јазавца њред судом*. Кочић оштро замјера што му није послао рукопис почетка приче *Јазавца њред судом*, те што му није послао ону свеску часописа *Коло* гдје је на Ковачевићеву препоруку била већ штампана половина приповијетке. Кочић је сигуран да је за ту ненадну Ковачевићу дистанцираност искључиви кривац правник Милан Сршкић. Отуда за Сршкића без увијања и наглашава да је „раван неизмјерној нули“. Кочићево писмо завршава се тријумфалном најавом да је *Јазавца њред судом* нашао доста пријатеља и да ће уз њихову помоћ бити објављен, на „велику радост“ Милана Сршкића, чије ће „планове и с ове и с оне стране Саве убрзо на најдивнији начин карикирати“. Заиста је Кочић био у праву око објављивања *Јазавца њред судом*, јер су његови бечки пријатељи, српски студенти у аустријској престоници, убрзо сакупили новац и штампали у Загребу другу збирку приповједака *С њланине и исјод њланине* у којој је уврштена и ова вриједна приповијетка.

Многопошт. Господине,

Послушао сам Ваш савјет, и брзо сам се изгубио из Биограда. Добро сте ме савјетовали, и ја сам Вас, како видите, брзо и послушао.

Искрена Вам и топла хвала на свесрдном заузимању да ми се повиси стипендија. Да није Вас било, какав сам, можда ми се не би ни повисила. Хвала Вам још један пут!

Пријатан и лијеп утисак понио сам из свесрпске престонице, а нарочито пријатељски дочек и пријем у Вашој кући остаће ми као једна од најљепших успомена. Јест кућа министарска и дом срп. историчара и академика, али те тежине нисам осјећао оно неколико тренутака, док сам сједио. То ме врло задовољило и расположило.

Молим Вас, шта ће бити с „Јазавцем пред судом“? Хоће ли се моћи убрзо дати у штампу? Бих ли Вам послао сршетак?

Не замјерите што Вам досађујем овим питањима. Жао би ми било, кад се не би могла та причица оштампати у засебну књижицу. Како сте видјели, она има и политичке и књижевне вриједности.

Примите, Господине академиче, израз дубоког поштовања и искрено срп. поздраве са поштованом породицом.

Беч, 28/IX 1903.

Од Вашег
Петра Кочића, stud. philos.

Беч, 19/XI 1903.

Многопоштовани Господине,

Ви сте већ одавно писали Милану Сршкићу, да Вам пошаљем свршетак приче „Јазавац пред судом“. Ту сам цијелу причу читао у прошлу суботу на литерарној „Зориној“ сједници. Она је изазвала велику буру, и то зато, што Давид све критикује и напада што не ваља у Босни, па се мало очешао и о аутономни покрет „народних“ првака. На тој бурној сједници, какве није било од кад је „Зоре“, Давид је својом слободом, истином и љубављу према отаџбини однио побједу.

Наводим Вам оно мјесто гдје се говори о аутономном покрету:

„Давид (сједа) „Чудновату праву, главати господине, траже газде. Не знам ти ни казати. То ти је некаква варица, нешто шарено, нешто буди Бог с нама! Траже од Земљане Владе да нам изволи да се више не зовемо као од Косова само Србови, већ српски, прекославни, црквењски, школски и ато-но-то... Ову пошљедњу ријеч не могу изговорити, па уби ме! Ето таки Србови да будемо. То они траже, чујем доље у чаршији, већ пуни шест година, па не могу никако да нађу...“

Писарчић. „Помрчина, Давиде, помрчина, па не виде од очију“.

Давид. „Море и то бити... Неки ме дан, биће баш у прошли пазар, пита газда Стево: ‘Пристајеш ли ти, Давиде, да си српски, прекославни,

црквењски, школски и ато-но-то...’ О, тешке ријечи, крст јој љубим! Прије би сломио језик него што би је изговорио! ‘Јеси ти, вели, Давиде, таки Срб?’ Каква је то, газда Стево, сад нова вјера настала? Да ви нас, газде, нећете поримити? Газде сте – није вам вјеровати. Ја сам Срб, а таки Срб, Боже сачувај и заклони! Он се ражљути, па подврисну: ‘То је наша, газдинска права што тражимо од Земљане Владе! И ко таки Србин није – није ни Србин, већ Швабо, Шокац, шпијун, издајник!’ „Ја сам мислио, газда Стево, велим, да ви тражите да царевина укине народу ову проклету трећину и десетину, а ви почели некакве будалаштине збијати...“

Судац. „Па ти кажеш, Давиде, да сте ви сељаци задовољни“?

Давид. „О, ми смо задовољни! Притегнуло нас добро са свију страна; од некакве смо се силне милине умртвили, па једва дишемо... Само ми је криво што ми газде кажу да нијесам Срб. Ја нијесам Срб! Погледај ме, господине; добро ме сад погледај: мјерио сам се на два царска кантара, на турском кантару и на кантару овог вашег цара, па ни драм мање, ни драм више од двадесет и пет ока! А кад се Срб у мени напири и надме, нема тог царског кантара на овом свијету који би ме могао измјерити!!!“

Давид је успио. Судац је „осудио“ јазавца на 20 година тешке тамнице у Зеници. Судац доводи доктора да прегледа Давида. Доктор налази да је Давид 40 гради будаласт.

Давид (испрси се, затрепта очима, у којима се засвијетлише сузе неизмјерне мржње и пакости). „Нијесам ја, господини моји, 40 гради будаласт, већ сам ја вама зато чудноват, што у мени има милијун срца и милијун језика, јер сам данас пред овим славним судом говорио испред милијун душа које су се од силног добра и милине умртвиле, па једва дишу! (Сви га гледају забезекнуто). Збогом, господини моји! Не замјерите на еглену!“

Тако се свршава ова прича.

Пошто један, врло мали дио омладине налази као неку увреду за „народне“ прваке, то вам јављам ово, и лијепо Вас молим, да ми одговорите, што прије можете, хоћете ли се примити штампања ове приче каква је сад. Не бих могао ни под каквим условима ништа изоставити!

Ако се не би могли примити, Ви ми молим Вас, изволите послати почетак приче што је код Вас.

Ово Вам још и зато јављам, што не желим никог у неприлику довести. Ви сте човјек од великог гласа, па не бих желио ни трунка да пане на Ваш лијепи глас – јер наши „народни“ прваци још уживају у српству неко поштовање, иако Давид каже да на то немају право.

Ја сам сâм измислио мото мојој причи: „Ко искрено и страсно љуби Истину, Слободу и Отаџбину, слободан је и неустрашив као Бог, а презрен и гладан као пас.“ Тако ће можда бити и са мном, док ова моја прича угледа свијета.

С одличним поштовањем,

Петар Кочић,
student phil.
I Universität

Многопоштовани Господине

Прије готово мјесец дана писао сам једно писмо, и молио сам Вас, да ми пошаљете почетак моје несретне приче „Јазавац пред судом“. Ви ми на то писмо не можете одговорити до данас, нити ми посласте ону свеску Кола гдје је изашла половина моје приповјетке.

Тврдо сам увјерен, да за све ово имам да захвалим Г. Милану Сршкићу, правнику! Он се је свакако потрудио, да ме, по својој урођеној прљавој навици, оклевета код Вас. То је за ме јасно као дан.

Тај ме је Господин на више мјеста досад клеветао и облагивао. У друштву са „народним“ првацима сазвао је и један Збор, али, на жалост, са тог Збора отишао је „са све народне прваке“, што рекао Калча, посрамљен.

Вама, Многопоштовани Господине, искрена и топла хвала на Вашем заузимању: да ми се повиси помоћ, али Вам не хвала, што ми не посласте приче нити ми одговористе! Ја не зазирем ни од кога и ни ода шта, јер: „Ко искрено и страшно љуби Истину, Слободу и Отаџбину, слободан је и неустрашив као Бог, а презрен и гладан као пас!“ У чијој се души родила ова мисао, тој души Г. Милан Сршкић раван је неизмјерно великој нули.

Моја приповјетка нашла је себи доста пријатеља, искрених и одушевљених пријатеља, те ће ускоро угледати свијета на велику радост Г. Милана Сршкића, чије ћу ја планове и с ове и с оне стране Саве убрзо на најдивнији начин карикирати.

С одличним поштовањем,
Ваш захвални Петар Кочић
I Universitet, Wien

Беч, 2/1 1904.

Цитирана литература

ВЛАТКОВИЋ 1979: Драгољуб Влатковић, „*Јазавац пред судом* као повод и подстицај за политичко раслојавање и груписање босанскохерцеговачке омладине“, *Зборник радова о Петру Кочићу*, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Сарајево, 1979, стр. 328–336.

ЈОВАНОВИЋ 2005: Зоран Т. Јовановић, „Сто година Кочићевог *Јазавца пред судом*“, *Даница*, Српски народни илустровани календар за 2005, Вукова задужбина, Београд, 2004, стр. 65–71.

МАКСИМОВИЋ 2005: Горан Максимовић, *Свијет и прича Петра Кочића*, Бесједа-Арс Либри, Бања Лука-Београд, 2005, стр. 93–114.

СЕЛИМОВИЋ 1941: Меша Селимовић, „Како је створен Кочићев *Јазавец пред судом*“, *Време*, год. XXI, број 6858, Београд, 1941, стр. 13.

СТОЈИЉКОВИЋ 1971: Мирослав Стојиљковића, „Сршкић, Милан“, *Енциклопедији Југославије*, том 8, Југославенски лексикографски завод, Загреб, 1971, стр. 118.

ЂОРОВИЋ 1920: Владимир Ђоровић, „*Јазавец пред судом* у ‘Зори’“, *Порирети дела*, Београд, 1920, стр. 131–138.

Goran M. Maksimović

THREE UNPUBLISHED LETTERS BY KOČIĆ SENT TO LJUBOMIR KOVAČEVIĆ FROM VIENNA TO BELGRADE IN 1903 AND 1904

Summary

The essay described and prepared for printing contains three unpublished letters by Petar Kočić (1877-1916), at that time a very young writer and student of Slavic Studies in Vienna. The letters were sent to Belgrade late in 1903 and early 1904 to academician Ljubomir Kovačević (1848-1918). The letter pointed out the circumstances under which the short story *Jazavac pred sudom* was written and published and the controversy that was caused due to harsh criticism of Kočić by volatile national leaders in the movement for religious and academic autonomy for Serbs in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian rule.

Key words: Petar Kočić, Ljubomir Kovačević, manuscripts, correspondence, *Jazavac pred sudom*, national leaders, religious and educational autonomy, Serbs in Bosnia and Herzegovina.